

RICHARD III

Shakespeares tidløse portræt af magtens psykologi

Medvirkende: Tammi Øst, Morten Burian og Lucia Vinde Dirksen

Bearbejdelse og instruktion: Jens Albinus

Scenografi: Rikke Juellund

Lyddesign: Mads Ljungdahl

Lysdesign: Sonja Lea

Dramaturg: Pernille Kragh

Spilleperiode: 16. september - 14. oktober 2017. Mandag - fredag kl. 20 og lørdag kl. 17.

Billetpriser: 200-150 kr./ 130-80 kr. for unge u. 25 år. Ved min. 6 unge u. 25 år kun **40 kr. pr. billet.**

Borgerkrigen er netop slut. Krigen er vundet. Yorks sol skinner over hele kongeriget. Kun en mand kaster skygge over fredens glæde. Hvor langt vil Richard af Gloucester gå for at få en plads i solen?

Shakespeares *Richard III* hører til blandt de absolutte hovedværker i vores overleverede historier om, hvad det vil sige at være menneske til alle tider. Skønt handlingen udspiller sig i et England der for længst er forbi, træder Shakespeares psykologiske og sproglige mesterskab frem i en række præcise portrætter af

mennesker på vej op eller ned ad magtens glidebane. Mennesker der kunne være vore samtidige.

Undervisningsmaterialet

Af dramaturg Pernille Kragh

Formålet med dette undervisningsmateriale er at give inspiration til hvordan RICHARD III kan anvendes af undervisere, som ønsker at kombinere undervisningen med en teateroplevelser. Materialet henvender sig primært til undervisere og studerende på gymnasieniveau på de videregående uddannelser.

Undervisningsmaterialet er inddelt i kapitler som hver især tilbyder en tematisk vinkel på forestillingen og der suppleres med forslag til arbejdsopgaver, samt spørgsmål til diskussion i grupper eller plenum. Vi åbner dog med lidt baggrundsinformation om det kunstneriske hold bag forestillingen:

1. Bag om legenden (et kig på historierne - de faktiske og de fiktive - omkring Richard)
2. Sceneprog og sanselighed (Drama)
3. Shakespeare før og nu (Engelsk)

Der er desuden mulighed for at arrangere en åben prøve, en introduktion, en artist talk eller lignende efter aftale med Husets Teater. For yderligere information kontakt venligst dramaturg Pernille Kragh på pernille@husetsteater.dk / 33 25 13 76.

1. Bag om legenden

Shakespeare skrev RICHARD III med udgangspunkt i den historiske figur Richard den 3. af England.

Rosekrigene

RICHARD III udspiller sig i de sidste år af en langvarig konflikt (1455-85) og en række krige mellem to engelske adelhuse, York og Lancaster, som begge gjorde krav på tronen med henvisning til deres slægtsskab til kong Edward III og til et endnu ældre hus, Plantagenet. Konflikten fik navnet Rosekrigene pga. de to huses våbenmærker, Lancasters røde og Yorks hvide rose. Lancaster-slægten havde siddet på magten siden 1399. Men da den gamle kong Henry V døde i 1422, overtog hans umyndige søn, kong Henry VI styret. Henry VI var blot 1 år gammel da han blev konge, og det tilfaldt derfor det kongelige råd at regere landet. Det kongelige råd bestod primært af aristokrater, som brugte rådet til at fremme egne interesser og udvide egen magt. Da kongen blev myndig viste han sig at være en svag og enfoldig regent, som lå under for anfald af sindssyge og blev domineret af sin ambitiøse dronning, Margaret af Anjou.

Første del af Rosekrigene fandt sted i halen af kongens sindssyge. Richard, hertug af York og Richard III's far, var uofficiel leder af en sammenslutning af magtfulde baroner. Især forlod han sig på den ligeså magtfulde nevø, Richard Neville, jarlen af Warwick, også kendt som the Kingsmaker, altså kongemageren. Warwick sørgede for at York blev indsat som rigets beskytter i de to år kongens sygdom varede. Da Henry VI kom til hægterne, genetablerede han dronningepartiets magt, og tvang York til at gribe til våben for at forsvare sig. Herefter fulgte en række krigshandlinger med skiftende sejrherre og perioder med ustabil våbenhvile. Efter at have regrupperet i Frankrig, vendte York og Warwick tilbage til England i juni 1460 og besejrede Lancaster-husets styrker i Northampton. York ville forsøgte at kræve tronen, men slog sig til tåls med rollen som tronfølger efter Henry's død. Det gjorde Henry's søn, prins Edward, arveløs, og bevirkede den fortsatte modstand fra dronning Margaret.

Margaret og huset Lancaster samlede deres styrker i det nordlige England og overraskede og myrdede York ved Wakefield i december 1460, marcherede mod London, hvor de besejrede Warwick på vejen, i endnu et slag ved St. Alban i februar. I mellemtiden havde Yorks søn og arving, Edward, besejret en anden af Lancasters styrker, og nåede London før Margaret. Edward, der nu var hertug af York, blev erklæret konge af England og satte ved krigens hidtil mest blodige slag Lancaster-styrkerne endeligt til vægs. Henry VI, Margaret og deres søn

Her ses to af hovedfigurerne i Rosekrigene. Øverst er det Richard Neville, jarlen af Warwick også kaldet Kongemageren og nederst Dronning Margaret af Anjou, kong Henry VI's ambitiøse og magtfulde hustru.

Tre brødre. Øverst Edward IV (1442-1483), midterst George Plantagenet, hertug af Clarence (1449-1478) og nederst Richard Plantagenet, hertug af Gloucester, siden Richard III (1452-1485).

flygtede til Skotland. Det afsluttede første del af Rosekrigene. Herefter fulgte ni års fred, med Edward IV som konge.

Krigenes næste fase begyndte i 1469 som følge af interne stridigheder i huset York. Edward IV var træt af at følge Richard Nevilles anvisninger, kongemageren der hidtil havde været den grå eminence som styrede slaget fra skyggerne. Uden kongemagerens godkendelse, giftede Edward IV sig med Elizabeth Woodville, som havde stærke bånd til huset Lancaster. De fik aldrig reel politisk indflydelse, men stod stærkt hos kongen og udbyggede afstanden til Warwick. I 1467 afskedigede Edward IV Warwicks bror, George Neville, som kansler, han afviste en traktat med Louis XI af Frankrig, som Warwick længe havde arbejdet på at få i stand og sluttede i stedet en alliance med Bourgogne, som Warwick altid havde opponeret imod.

Herefter begyndte Warwick at konspirere mod kongen. Han allierede sig med Edward IV's rebelske bror, George af Clarence, og lod uden kongens tilladelse sin datter Isabel gifte sig med George. De to fik med hjælp fra Louis XI i Frankrig og Margaret af Anjou, som var i eksil i Frankrig, væltet kongen i 1470 og genindsat kong Henry VI. Edward flygtede med sine styrker til Holland. Nu regerede Henry VI i seks måneder, med støtte fra Warwick. Warwicks magt var dog på dette tidspunkt usikker. Huset Lancaster stolede ikke rigtigt på en mand der så nylig havde været deres dødelige fjende og for de støtter han havde i huset York, var forræderiet en tand for meget.

Edward tilgav sin lillebror, George af Clarence, og sammen besejrede de Warwick og Lancaster-huset. Warwick blev dræbt i kamp, Margaret blev taget til fange og hendes søn, Edward, myrdet. Ikke længe efter myrdede man også Henry VI i Tower. Herefter var Edwards trone sikker frem til hans død i 1483.

Sidste del af Rosekrigene omhandler Edwards yngste bror, Richard af Gloucester, som senere blev Richard III af England. Richard havde gennem alle omskiftelserne været loyal mod sin bror og kæmpet på hans side gennem konfliktens mange krige. Da Edward døde i 1483 tilsidesatte Richard sin nevø, Edward V's krav til tronen og blev selv kronet til konge. Dette vendte mange af York-huset og dets følger mod ham, og de vendte sig i stedet mod Lancaster-husets nye håb, Henry Tudor, Jarlen af Richmond. Tudor besejrede og dræbte Richard III ved slaget på Bosworth Field i 1485 og afsluttede dermed krigene. Han giftede sig siden med Edward IV's datter Elizabeth og forenede dermed husene Lancaster og York.

Richard III som historisk figur

Vi kender bedst Richard III som Shakespeare tegner ham: en listig, manipulerende, skruppelløs og nederdrægtig krøbling, som bruger charme, smiger og intriger som redskaber til sine politiske rævekager. Men den historiske figur Richard III er en mere omdiskuteret størrelse. Richard blev født i 1452 som den fjerde søn af hertugen af York og som sådan fik han ikke synderlig megen opmærksomhed.

Da hans bror i 1461 blev konge af England blev Richard altså prins og blev hurtigt gjort til hertug af Gloucester og slået til ridder. Han blev placeret i husholdningen hos Richard Neville og er således vokset op med lady Anne Neville, som han siden giftede sig med, efter hun var blevet enke efter prins Edward, Henry VI's søn. I deres barneår var Richard og Anne trolovede, men denne trolovelse blev brudt ved Warwicks oprør. Så alliancen mellem dem har måske ikke syntes lige så forargelig som den fremstår hos Shakespeare - man fuldbyrdede på en måde bare det, som hele tiden havde været planen. Richard og Anne nåede også at blive forældre til en søn, Edward (1473-1484) som desværre døde i barneårene.

Af de tidlige historieskrivere er Richard III som sagt blevet fremstillet i et meget ugunstigt lys. Men mange af de ting man tilskriver Richard III, kan ikke dokumenteres gennem de historiske kilder. Hans unaturlige fødsel og at han skulle være født med både tænder og hår på hovedet er der for eksempel intet belæg for. Han har øjensynligt været en lille mand og han har lidt af skoliose, men han var ikke pukkelrygget eller krøbling. Nogle argumenterer for at han har været en dydig mand, en god ægtemand, en god kristen og en god konge.

Sandheden er formentlig et sted midt i mellem disse to portrætter. Han besad mange af de kvaliteter man søgte i konger i middelalderen. Han var modig og en kompetent general og strateg, en karismatisk og veltalende figur. Men han har også været skruppelløs i sine forsøg på at fremme egne interesser. Han var føjelig, måske endda positivt stemt overfor anklagen om forræderi og efterfølgende henrettelse af hans egen bror George, hvis død primært gavnede Richard, der stod til at overtage hans gods. Øjensynligt har han ladet sin unge nevø, Edward V og hans halvbror myrde. Selvom der ikke er noget bevis i historien for deres drab, benægtede Richard aldrig at prinserne var døde eller at det skulle være sket ved hans hånd. De unge prinser blev sat i Tower i 1453 og forsvandt fra offentligheden uden at vende tilbage. Richards hustru, Dronning Anne, blev syg og døde også i 1483. Om hun også er blevet myrdet kan man ikke sige noget endegyldigt om. Der har hersket rygter om, at Richard selv agtede at gifte sig med sin unge niece Elizabeth, Edward IV's datter, dels for at forsøge at vinde sine York støtter tilbage, dels for at få flere sønner som kunne arve ham, og at den ufrugtbare Anne var i vejen for denne alliance. Men dette kan ikke bekræftes med sikkerhed og kan være ondsindet sladder ved hoffet og fjenders propaganda. Hvad præcis Anne var syg af vides ikke. Men Richard nåede aldrig at gifte sig med Elizabeth, han sendte hende bort fra hoffet ved Annes død, formentlig for at dæmpe sladder, og var officielt i sorg over sin hustru gennem mange år. Den historiske Richard forbliver således en gåde.

Richard III's hustru, Dronning Anne (1456-1483), en af Richard Neville, kongemagerens, døtre. Hun blev som bare 14 årig gift med prins Edward, søn af Henry VI og derfor giftet ind i Lancaster-huset, formentlig på sin fars foranledning for at knytte Lancaster til sig.

Til gengæld fandt man i 2012 frem til Richards grav. Det har ellers i mange år været en gåde, hvad der blev af Richard efter han blev dræbt i slaget ved Bosworth Field, det eneste man har vidst var, at han blev "ærbødigt begravet". Men i 2012, under udgravningen til en parkeringsplads i Leicester, fandt man knoglerne fra et menneske med skoliose og svære krigsskader. Efter grundige genetiske tests, kunne man bekræfte at det drejede sig om Richard III af England.

Shakespeares Richard III

Shakespeares Richard III er en af teaterhistoriens helt store karakterer. Men fortællingen om hans opstigning til magten og efterfølgende fald fra magtens højeste tinde er væsensforskellig fra den historiske beretning. Dels tilskrives alle intriger efter kong Henry VI's død Richards forskellige manipulationer, dels er det som foregår over mange år kogt ned til at fremstå som om det sker på blot nogle måneder eller uger. Clarences forræderi nævnes her slet ikke, og kongemageren Warwick er væk, måske kan man ane skyggen af ham i figuren Buckingham, som Richard smæder rænker med indtil han bliver overflødig. Den faktiske historie om Clarences forræderi synes at være skræddersyet til et drama, så hvorfor mon vælge at gøre Richard til historiens skurk? Det kan man kun gisne om.

Præcis hvornår Shakespeare skrev RICHARD III hersker der i forsker kredse stadig ikke enighed om, men man mener det har været omkring 1591, måske med første opførelse så sent som 1594. Første udgivelse af stykket var i 1597. En af grundene til at det er værd at bemærke hvornår Shakespeare forfattede RICHARD III er at det omhandler begivenheder som på det tidspunkt ligger over 100 år tilbage i tiden. Hvilke kilder havde Shakespeare til sin rådighed, da han gjorde historien til genstand for fiktion?

Baseret på kraniet fundet i Richards grav under parkeringspladsen i Leicester, har man rekonstrueret hans ansigtstræk. Man formoder at Richard III har set sådan ud.

Johannes Sløk skriver i sine kommentarer til stykket i en udgivelse fra 1984 at han mener det må dreje sig om især to værker: Edward Halls *The Union of the Two Noble Houses and Illustrations of the Families of Lancaster and York* fra 1548 og Raphael Holinsheds *Chronicles of England* fra 1587. Begge disse forfattere forlader sig i grove træk på en anden af renaissancens historikere, nemlig Thomas Mores *The History of King Richard the Third* som baserer sig primært på samtidige kilder. Dog skal man betænke to ting mht. gyldigheden af Mores vidnesbyrd. Dels var More et led i en strømning som så på Richard i et meget negativt lys. Sløk fremsætter den teori at man måske ved at skrive nedsættende i historien om Plantagenets omdømme, styrkede Tudor-huset og tildækkede det faktum at Tudor i sidste ende også var en usurpator, som manglede legitimitet i sit krav på tronen. Dels skal man tænke over at More var renaissance-historiker. På denne tid handlede det om at give *det sande* billede af den portrætterede person. Hvor man i dag arbejder kildekritisk og ikke gengiver noget der ikke er belæg i kilderne for, var man dengang mere optaget af det almene, de konkrete detaljer er til for at skabe dette almene. Om detaljerne så er historisk bevidnet er mindre betydeligt.

Shakespeare forstærker dette portræt uden skrupler. Hvor More går efter det historisk sande, arbejder Shakespeare med det æstetisk og dramatisk sande. Shakespeare maler os portrættet af en næsten dæmonisk kriger, som for enden af en lang årrække med brutale krigshandlinger finder sig sat udenfor det gode selskab. Richard er ude af sit element i fredstid, han kan ikke, som sine fæller, lægge fortidens stridighed på hylden og le som gamle venner med dem som i går var fjender. Han er en ondskab født ud af en ondskabsfuld tid, skabt til at udrense al den gamle synd, når først han sætter sit spil i værk.

Kilder:

Johannes Sløk, Tragedien om *Richard III*, Forlaget Centrum, Viborg 1984.

Michael Hicks, *Richard III. King of England*, Encyclopædia Britannica. Hentet 25. juni 2018 fra <https://www.britannica.com/biography/Richard-III-king-of-England>

Nils Hybel, *Richard 3. Plantagenet* i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 25. juni 2018 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=151359>

Nils Hybel: Rosekrigene i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 20. juni 2018 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=152583>

Redaktørerne på Encyclopedia Britannica, *Wars of the Roses*. Hentet 25. juni 2018 fra <https://www.britannica.com/event/Wars-of-the-Roses>

2. Scenesprog og sanselighed

"I en verden, som virker fuld af lukkede muligheder og uladesiggørlige paradokser, synes jeg, teatret er meget aktuelt, og måske den mest moderne af alle fortælleformer. Fordi teatret har så mange brudflader, hvor det ikke kan gestalte fuldkommen tilfredsstillende som en film kan gøre det, men derimod lader tilskueren arbejde selv." Jens Albinus, interview i Berlingske Tidende, 1. september 2016.

Instruktør på RICHARD III og kunstnerisk leder for Husets Teater, Jens Albinus, er selv vokset op med og uddannet i hvad han selv kalder en slags "repræsentationsteater", hvor teatret repræsenterer eller gengiver noget ude i virkeligheden. Men sammenholdt med f.eks. filmen bliver denne repræsentation noget ubehjælpelig. Dog er det netop denne begrænsning i repræsentationens muligheder, som kan gå hen og være teatrets allerstørste styrke:

"Teatret kan ikke bære os i land, vi er nødt til sammen at komme frem til det der akavede øjeblik, hvor illusionen ikke bærer, og vi i stedet selv må tage stilling til, om vi ønsker at tro på det her efter, at strengen er bristet. Det står i radikal modsætning til Hollywood-filmene, der kan give dig et fuldt håb i halvanden time efter, at du har forladt biografen. Men næste dag vågner du i et blegt og køligt morgenlys med voldsomme tømmermænd." siger han videre, i interviewet med Berlingske.

Visionen er derfor et teater der ved ganske få virkemidler skaber gennemgribende ny-fortolkninger af de store, fælles historier vi deler i Europa. Albinus vil udforske og udvikle teatersproget i samarbejde med en håndfuld nære samarbejdspartnere, en slags teaterfamilie, som han selv kalder det. Han erkender selv, at han ikke er den første som har tænkt disse tanker, men originalitet interesserer ham ikke i samme grad som muligheden af at forme et eget teatersprog. Og det er fuldkommen korrekt at Albinus' ideer bygger videre på nogle af tidens helt store teaterteoretikere og -praktikere. Men hvem?

I det følgende gennemgår vi i absolut korthed tre af teaterhistoriens helt store figurer.

Antonin Artaud

En af de måske mest indflydelsesrige teaterteoretikere fra det 20. århundrede, franske Antonin Artaud (1896-1948), havde ikke meget held med at bringe sine egne teorier til frugtbarhed. Artaud var både skuespiller, instruktør og forfatter og formulerede sine teorier i skrifterne *Le manifeste du théâtre de la cruauté* og *Le Theatre et son double* - på dansk *Grusomhedens Teater* og *Det dobbelte teater*.

Antonin Artaud led af svær psykisk sygdom og var gennem sit liv indlagt utallige gange på psykiatriske anstalter, hvor man opfordrede ham til at udtrykke sig kunstnerisk som et led i behandlingen. Artaud ønskede et *grusomhedens teater*, hvor sprog, gestus, attitude og musik var gennemsyret af en metafysikkens ånd, løsrevet fra realisme og almen psykologi. Han krævede et opgør med "mesterværket" og ville i stedet fjerne adskillelsen mellem scene og sal og gennem voldsomme fysiske billeder hypnotisere og chokere sit publikum, for derigennem at bringe dem til bevidsthed omkring livets grundlæggende omstændigheder og den barbariske natur han mente lurede lige under den civiliserede overflade. Artaud forsøgte gentagne gange at realisere sin egen vision om det grusomme,

bl.a. med den nok mest berygtede forestilling fra hans hånd, *Les Cenci*, som spillede i Paris i 1935, en forestilling om en mand der voldtager sin datter, for senere selv at blive slået ihjel af de mænd datteren så hyrer for at få ham elimineret. Det blev så dårligt modtaget, at man måtte tage den af repertoire efter bare 17 dage. Ligeledes fik radiospillet *Pour en finir avec le jugement de Dieu* aldrig radiopremiere, da den blev censureret kort før den tilrettelagte premiere pga. dets profane indhold, grynt og skrig. Artaud døde blot en måned efter den aflyste premiere. Har man lyst til at stifte bekendtskab med et dokumenteret værk fra Artaud, kan radiospillet høres her:

<https://www.youtube.com/watch?v=EXy7IsGNZ5A>

og teksten oversat til engelsk læses her:

<http://www.surrealism-plays.com/Artaud.html>

Eftertiden har til gengæld taget teorierne til sig og han har inspireret mange scenekunstnere i Det Absurde Teater, samt kunstnere som Peter Brook, Jerzy Grotowski og Euginio Barba fra vores eget Odinteatret.

Jerzy Grotowski

Den polske teaterinstruktør og -teoretiker, Jerzy Grotowski (1933-1999), er primært husket for sine tanker omkring skuespillerens arbejde, snarere end de iscenesættelser han nåede at producere. Bedst kendt er hans teorier omkring det fattige teater. Et hvilket som helst rum kan blive en scene, så længe der er en til stede som spiller og en til stede som betragter. Han arbejdede mod et teatersprog, der så vidt muligt skar ind til benet: ud med store scenografier og kunstfærdige kostumer, kun skuespillerne og et par beskedne rekvisitter skulle være tilbage, deraf betegnelsen fattigt teater. Grotowski samlede en gruppe scenekunstnere omkring sig og skabte et *teaterlaboratorium*, hvori man udforskede og udviklede skuespillerens bevægelser og præsens i scenerummet. Grotowski havde en elev, Euginio Barba, som siden slog sig ned i Holstebro og grundlagde Odinteatret, som videreførte teaterlaboratorie-ideen. Her kan I se Odinteatret arbejde fysisk med skuespillerkroppen, inspireret af arbejdet i Grotowskis laboratorium:

<https://www.youtube.com/watch?v=JUJH4i6-uuM>

Grotowski fravalgte det traditionelle teaterum til fordel for rum og bygninger, som typisk havde en helt anden funktion. Han var også en af de første til at flytte rundt på publikum, så de ikke længere alle sad på rækker med ansigterne vendt samme vej, som var tilfældet med kuk-kassescenen, men også overfor hinanden og med scenen i midten som en

Jerzy Grotowski (1933-1999), polsk instruktør og teaterteoretiker.

boksering. Således gik han forrest i bølgen af happenings og performances fra 60'erne og 70'erne og giver stadig inspiration til performere i dag.

Peter Brook (f. 1925), britisk instruktør og teaterteoretiker.

Peter Brook

Sidst men ikke mindst skal vi hilse på Peter Brook (f. 1925), britisk instruktør og teaterteoretiker. Han fik sit gennembrud med en række klassikerfornyelser af især Shakespeare, som alle trak på inspirationen fra Artauds grusomhedens teater. Peter Brook har hele sit liv udforsket teatrets egenart og taler ligesom Grotowski for at sætte skuespilleren i centrum for teateroplevelsen og scenekunsten. I det teoretiske hovedværk skriver han således: *"I can take an empty space and call it a bare stage. A man walks across this empty space, whilst someone else is watching him, and this is all that is needed for an act of theatre to be engaged."*

Brook er desuden optaget af klassikerens potentiale som moderne værk. Hans iscenesættelser er ofte filmiske i forløb og med et stærkt kropsligt udtryk. Især har han arbejdet med Shakespeares værker, og citeres for i sin nye bog at sige: *"The uniqueness of Shakespeare is that while each production is obliged to find its own shapes and forms, the written words do not belong to the past. They are sources that can create and inhabit ever new forms... There is no limit to what we can find in Shakespeare"*. Selvom Brook nu er over 90 år gammel, er han fortsat aktiv og

iscenesatte så sent som i 2000 i en alder af 75 år en

stærkt bearbejdet version af Hamlet, for bare 8 skuespillere og en musiker.

Dette er naturligvis en ganske kort opsummering af tre betydningsfulde scenekunstneres livsværk, som naturligvis bør studeres nærmere, hvis man interesserer sig for scenekunst. Skal man forsøge at fremhæve nogle nøgleord, så bør man lægge mærke til fokus på forholdet mellem skuespiller og publikum, som går igen hos alle tre. Ønsket om at udforske og udvikle denne forbindelse, ligesom ønsket om at udvikle skuespillerens teknik og forholdet sig i scenerummet. Elementet af voldsomhed eller grusomhed går også igen.

Forslag til arbejdsopgaver:

- Tag ind og se RICHARD III.
- Når I har set forestillingen, så brug et par minutter efterfølgende på at notere ned, hvad I bed særligt mærke i.
- Diskutér i grupper eller i plenum, om I bemærkede elementer af de tre teaterteoretikers tanker i RICHARD III. Hvilke?
- Hvordan adskilte RICHARD III sig, og var sin egen forestilling?
- Tænk på de ting I lagde særligt mærke til. Både godt og skidt. Diskutér hvad der påvirkede jer og hvorfor.
- Diskutér hvad der er særegent ved teater og hvorfor. Har teatret stadig en berettigelse og hvorfor?

Forslag til praktiske opgaver og øvelser:

- Nu har I læst om tre af teatrets grand old men og deres tanker om skuespillerens arbejde. Nu er det på tide at prøve disse tanker af i praksis. Læs evt. længere uddrag af Artaud, Grotowski og Brook og eksperimentér med at afprøve nogle af de teorier som fremføres. Lav jeres eget teaterlaboratorium. Lav en scene fra RICHARD III uden ord, kun gennem gestus og bevægelse. Eller andet, som kan gøre teorierne levende.
- Forsøg at koge RICHARD III ned til tre replikker (eller hvis I vil være endnu mere restriktive, blot tre ord) og tre tableauer. Brug ikke for lang tid på det, husk på det er et forsøg og det skal ikke være perfekt, men lærerigt og sjovt.

Kilder:

Jerzy Grotowski, *Towards a poor theatre*, Routledge 2002.

Peter Brook, *The Empty Space*, Touchstone 1996.

Antonin Artaud, *The Theatre and its double*, Grove Press 1958.

Interview med Jens Albinus i Berlingske Tidende, 31. august 2016:

<http://www.b.dk/kultur/derfor-blev-jens-albinus-teaterchef>

Sylvia Morris, *Peter Brook: from Infant Terrible to grand old man of the theatre*, 20. maj 2013:

<http://theshakespeareblog.com/2013/05/peter-brook-from-infant-terrible-to-grand-old-man-of-the-theatre/>

Anmeldelse i The Guardian, Michael Billington, *Who is Hamlet anyway?*, 18. december 2008:

<https://www.theguardian.com/stage/2000/dec/02/peter-brook-hamlet-theatre>

3. Shakespeare før og nu

Shakespeare før

Shakespeare's dramaer er verdensberømte og i dag er Hamlet, Romeo og Julie, Macbeth og Richard III en del af de flestes referenceramme. Disse gamle klassikere genfortolkes og bearbejdes til stadighed og med stadig nye vinkler og anderledes scenesprog. Shakespeare var barn af sin tid og blot én af mange dygtige dramatikere som udkom i årtierne omkring år 1600, og hans dramaer er formet efter forholdene på den tid. I teaterhistorien kalder man det teater som Shakespeare og hans samtidige producerede for det elizabethanske teater, efter den dengang regerende dronning, Elizabeth I af England.

Øverst: The Swan Theatre, her gengivet af den hollandske Johannes de Witt i 1596, som eneste samtidige gengivelse af en teaterbygning på Shakespeares tid.

Nederst : det rekonstruerede Globe Theatre i London.

Den eneste kendte afbildning af en af det elizabethanske teaters teaterhuse er lavet af hollandske kannik Johannes de Witt, som tegnede The Swan Theatre I i London på Themsens sydside i 1596, omtrent samtidig med den første udgivelse af RICHARD III.

I en medfølgende tekst skrev han at det var det skønneste teater med plads til ca. 3000 tilskuere. Teatrene var bygget i træ, og Shakespeare døbte gav dem det poetiske kælenavn "this wooden O" pga af den runde form. Man spillede i dagslys, under åben himmel, skuespillerne ophævet på en sceneplatform kaldet proscenium, som var overdækket af et stort halvtag. Der var to døre i sceneområdet til entre og sortie, og ovenover disse en balkon man også kunne spille fra. Bag disse døre var et "tiring house" til omklædning og rekvisitter. De som havde råd sad på de dyre overdækkede siddepladser i O'ets bue, de som ikke havde råd til denne komfort måtte stå på jorden foran scenen, et område som var døbt "the pit" altså hullet. Scenografien var yderst sparsom. Sted, tid og miljø for stykkets handling blev beskrevet af skuespillerne i et poetisk eller dramatisk sprog. Tilskuerne måtte således selv fremmane scenografien i fantasien, men kostumerne var til gengæld smukke og for det meste samtidige.

Stykkerne var skrevet på blankvers og det store

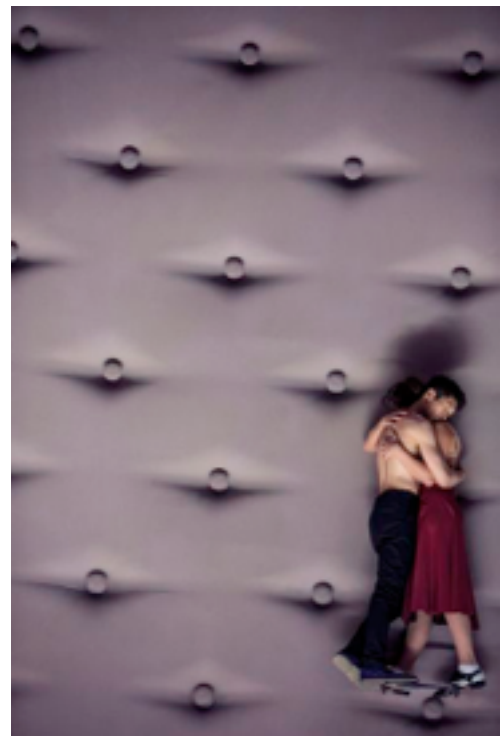

Inde i det rekonstruerede Globe Teater, ser der sådan ud.

teaterrum krævede en gestik og mimik som var tydelig og stiliseret, så dem nede på bagerste række også kunne følge med - derfor var spillet ikke i den forstand naturalistisk, sådan som man ser mange fortolkninger i dag er det. Trupperne og deres medlemmer var under protektion hos en adelsmand, en militærmand eller andre af samfundets spidser og de tog typisk navn efter denne person - Shakespeares kompagni hed således Lord Chamberlains Men, men da dronning Elizabeth I døde blev de ophøjet til Kings Men af kong James I.

Shakespeare nu

I dag har vi helt andre muligheder når vi iscenesætter Shakespeare, hvad nyfortolkningerne da også bærer præg af og som har åbnet for et væld af muligheder for, hvordan vi forstår Shakespeare. Herhjemme fik vi et markant bud, da Elisa Kragerup iscenesatte *Romeo og Julie* på Det Kongelige Teater i en scenografi, der bestod af en kæmpemæssig madras, som skuespillerne kunne kravle op og ned på. På Odense Teater blev den blodige alvor i 2017 fremhævet, da Simon Boberg iscenesatte *Macbeth* med spandevig af sceneblod, som skuespillerne på skift blev gennemblødt med. Andre iscenesættelser vælger at gribe tilbage til den tidlige tradition, det enkle udtryk med sproget og fortællingen i fokus. Således kunne man også i 2017 overvære teaterkompagniet Teatrets iscenesættelse af *King Lear* med bare to skuespillere - én mandlig skuespiller som spillede *King Lear*, og én mandlig skuespiller som spillede alle kvinderne omkring ham, ganske som i traditionen fra Shakespeare. Eller det engelske teaterkompagni Forced Entertainment som med forestillingen *Complete Works: Table Top Shakespeare* skaber fortættede versioner af

Danica Curcic og Thomas Hwan i titelrollerne som Romeo og Julie på Det Kongelige Teater i 2014.

Scenen bliver oversvømmet i Alice Birch's *Ophelia's Room*, en samproduktion mellem Schaubühne i Berlin og Royal Court Theatre i London fra 2015.

Shakespeares værker på et spisebord. Seks performere genfortæller samtlige af Shakespeares stykker, med hjælp fra forhåndenværende nips på bordet; en salt- og en pepperkværn bliver til konge og dronning, en tændstiksæske er tjener, en vase er prins osv.

På Schaubühne i Berlin har den engelske dramatiker Alice Birch skrevet en art spin-off på Shakespeare's Hamlet, et skuespil med titlen *Ophelia's Room*. Stykket følger den klassiske figur Ofelia, Hamlets kæreste, som ulykkeligtvis bliver vanvittig og begår selvmord, og forsøger at udfylde de huller der er mellem de optrædener Ofelia har i *Hamlet* for at forklare Ofelias skæbne.

Shakespeare og samtiden

Shakespeare bliver ved at dukke op i teatrenes repertoire. Men hvordan kan noget som blev skrevet for over 400 år siden være relevant for os i dag? Det kan der være mange grunde til. I sin nye bog *Tyran* finder man hos Shakespeare-specialisten og Harvard-professor Stephen Greenblatt én forklaring. Holder vi fiktionens spejl op, kan vi meget tydeligt se figuren RICHARD III i en for tiden meget omtalt politisk figur, nemlig den amerikanske præsident Donald Trump. Især en scene står ud for Greenblatt. En intrigant og magtbegærlig rigmand bliver udråbt til konge af folket. Sådan noget skete ikke på Shakespeares tid, så hvad var dramatikerens intention med det greb? En mand de fleste betragter som et uhyre, bliver båret frem af mennesker som tror de kan vinde terræn og fremme egne interesser gennem denne mand. Og andre er villige til at normalisere det unormale fordi de gennem ham kan få afløb for indestængte frustrationer og vrede. Det står dog hurtigt klart at den nye konge ikke repræsenterer andre end sig selv. Greenblatt siger i et interview med Informations bogtillæg den 1. juni 2018:

»Man kan bane vej for et uhyres magtovertagelse ved at undlade at gøre indsigelser eller stemme. Shakespeares ord har en forbløffende evne til at italesætte os hinsides sin tid. I perioder med rådvildhed og risici har vi altid søgt tilbage til hans tekster for at få indsigt i fundamentale sandheder om menneskets natur. Sådan er det også i dag. Tro ikke, det ikke kan ske igen, ti ej, og lad være med at spille din stemme.«

Som Elisa Kragerup også siger adspurgte hvorfor *Romeo og Julie* stadig er relevant i dag, så er Shakespeares dramaer fortællinger om hvad det vil sige at være menneske, det omhandler menneskets natur og de fejl vi begår.

Forslag til opgaver

- Læs Shakespeares RICHARD III på engelsk
- Lav en analyse af dramaet og diskutér stykkets tematikker i plenum på engelsk.
- Se forestillingen RICHARD III på Husets Teater.
- Diskutér først iscenesættelsen. Hvad så I? Tænk over hvilke valg der er truffet i forhold til scenografi, lys, lyd, spillestil og tekst. Hvad vil iscenesættelsen sige.
- Diskutér nu bearbejdelsen af den oprindelige tekst. Hvilke valg er der truffet? Hvorfor mon?

Kilder:

Martin Burcharth, *I disse tider bør vi alle tage en dyb indånding, kigge 400 år tilbage og læse Shakespeare*, Dagbladet Information, 1. juni 2018.

Anne Middelboe Christensen, *Julies modsatrettede fryd*, Dagbladet Information 17. november 2014.

Anne Middelboe Christensen, *Fremragende Macbeth i Odense er én stor blodbadsmaskine*, Dagbladet Information 22 september 2017.

Jørgen Heiner: *Elizabethansk teater*, Gyldendals Teaterleksikon, Alette Scavenius (red.), 2007 Gyldendal.

Information om Forced Entertainment, *Complete Works: Table Top Shakespeare*:

<https://www.forcedentertainment.com/project/complete-works-table-top-shakespeare/>

Information om Schaubühne og Royal Court Theatre's samproduktion *Ophelia's Zimmer/Ophelia's Room* her:

<https://www.schaubuehne.de/en/produktionen/ophelias-zimmer.html>